

הרב יהודה זולדן

חזרה התורה וניתנה להם בימי עזרא

א. בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה

הפרקים הראשונים של ספר עזרא (עזרא א-ו), עוסקים בעליה הראשונה ארצה מבבל, בהנהגתם של יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, וזרובבל בן שאלתיאל, במאבקים עם הגויים מסביב על בנין הבית, הפסקת הבנין, חידוש הרשיון, השלמת הבנין, חנוכתו וחיגת הפסח בו. עזרא לא נזכר בהם כלל. הוא מופיע רק עם עליתו ארצה (עזרא ז).

לפי דעה אחת בחז"ל, עזרא הוא הנביא מלאכי (מגילה טו ע"א), אחרון הנביאים. הוא הנביא שמסיים את נבואותיו, ואת ספר הנביאים בכללו, בצפייה לחידוש הנבואה בישראל: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא, לפני בא יום ה' הגדול והנורא" (מלאכי ג, כג).¹

ימי עזרא הם שלב המעבר מהתורה שבכתב, לתורה שבעל פה. הוא נביא, וגם סופר - חכם. הוא השלב שאחרי הנביאים במסירת התורה שבכתב:

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים

לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה (אבות א, א).

הרמב"ם האריך לפרט את סדר השתלשלות מסירת התורה, על בסיס המשנה באבות, וכך הוא כותב על שלב מסירת התורה מהנביאים לאנשי כנסת הגדולה:

1. ראה: מאורות הראיה, חנוכה, עמ' קכג, אור לנתיבתי, הרב צבי יהודה קוק עמ' פח.

וירמיה קיבל מצפניה ובית דינו. וברוך בן נריה קיבל מירמיה ובית דינו. ועזרא ובית דינו קיבלו מברוך בן נריה ובית דינו. בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה, והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל, והרבה חכמים עמהם תשלום מאה ועשרים זקנים (רמב"ם הקדמה ליד החזקה).

בתקופה זו, בתחילת בית שני נחתמת התורה שבכתב, מסתלקת הנבואה מישראל, ומתחיל מהלך חדש במסירת התורה בישראל - התורה שבעל פה:

כי התחלת גילוי תורה שבעל פה היה מעת חתימת הנבואה וסילוק גילוי השכינה בישראל שלא היה בבית שני. ...בתחילה משה רבנו ע"ה הוא שקיבל תורה מסיני והוא הנהגת תורה שבכתב ממש. ואחר כך יהושע שהאציל משה רבנו ע"ה מהודו עליו והוא כמוצע בין משה רבנו ע"ה לשאר נביאים ואח"כ לזקנים והם שהאריכו ימים אחר יהושע והיו גם כן מדור המדבר תלמידיו של משה רבנו שהשיגו עדין הנהגת תורה שבכתב דמשה רבנו. ...ואחר כך לנביאים בהנהגת הנבואה ואח"כ לאנשי כנסת הגדולה בהנהגת תורה שבעל פה ומשמ והלאה שייך הקבלה פה אל פה דדברים שבכתב אי אפשר לאומרם בעל פה, שאי אפשר להשיג האמיתות שבלב החכם אלא בקבלה מפה אל פה (הרב צדוק הכהן מלובלין, רסיסי לילה, עמ' 160 - 161).

הנבואה הסתיימה, ובמקומה באה התורה שבעל פה:

ימי השכלול הלימודי הבא בסילוק רוח הקדש הוא צעד נסיגה לאחור, אף על פי שיש בו כמה מעלות טובות. וזהו יסוד הבית השני, שהיה מסולק שכינה ורוח הקדש וממולא באור תורה וחכמה (הראי"ה קוק, אגרות הראיה א עמ' דש).²

2. ראה: הרב ישעיהו ח' הדרי, "שני כהנים גדולים", הראי"ה - קובץ מאמרים במשנת מרן הראי"ה קוק, זצ"ל במלאות שלושים שנה להסתלקותו, (עורך: י' רפאל), ירושלים תשכ"ו, עמ' קסה, המשוה בין דברי הרב צדוק מלובלין, לדברי הראי"ה קוק.

עזרא יחד עם נביאים ואישי ציבור נוספים, מייסד מוסד חדש שנקרא "כנסת הגדולה". תפקידם ויעודם, מתבטא בדבריהם במשנה הבאה באבות:
הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה (אבות א, ב).

הם עוסקים בהתקנת תקנות חדשות, גזרות - סייגים, ומפיצים תורה שבעל פה בין תלמידים - שומעים רבים. דינים, סייגות, ותלמידים רבים, זוהי תמצית פעילותם של אנשי כנסת הגדולה.

מעטים הם המקורות על תקופת אנשי כנסת הגדולה ופעילותם, אך מהמעט שיש, ניתן ללמוד על ההיקף והתחומים בהם הם עסקו. הם תקנו ברכות ותפלות קדושות והבדלות,³ ותקנות נוספות,⁴ גזרים גזרות,⁵ והם חותמי המקרא וכותבי ספריו האחרונים.⁶

בתחילת בית שני מפסיקה הנבואה, אותו שפע עליון היורד ממרום, ומתחילה הנהגה שבאה מלמטה, מכוחו של הציבור ומנהיגיו. היא מקבלת את ביטוייה, בהתקנת תקנות גזרות וסייגים:

בית הראשון היה קדושת הסגולה גדולה מאד, שהיתה השכינה שורה בהם בגלוי. ובית שני היתה קדושת הסגולה קטנה לערך הבית הראשון, אבל היה בה קדושת המעשים גדולה, שבו היו אנשי כנסת הגדולה, ונתרבו כמה מצות דרבנן, שזהו הכל קדושת המעשים. אלא שקדושת הסגולה לא היתה כל כך גדולה כבבית ראשון (הרא"ה קוק, עין איה ברכות א עמ' 10).

קדושת המעשים אילו הם אותם תקנות גזרות והנהגות שאפיינו את התקופה שלאחר סיום הנבואה בישראל, תקופת אנשי כנסת הגדולה. עזרא עצמו מתקן תקנות רבות, ואחריו מוסיפים עוד אנשי כנסת הגדולה הבאים אחריו.

3. ברכות לג, א; יומא טז, ב; מגילה כה, א; רמב"ם הל' תפילה א, ד.

4. ירושלמי מגילה ד, א; בבא קמא פב, א; מגילה לא, ב.

5. רות רבה [וילנא] פרשה ד ד"ה ה; שכל טוב [בובר] בראשית פרק כב ד"ה ד"א ויעקב.

6. ירושלמי שקלים ה, א; בבא בתרא טו, א.

ב. עזרא מברר תלמודו לפני ברוך בן נריה

הנהגה זו של עזרא ואנשי כנסת הגדולה יונקת את כוחה מאחרוני הנביאים, מאלה שעוד נבאו בבית ראשון:

עזרא וסיעתו וחבורתו לא עלו באותה שעה. ולמה לא עלה באותה שעה? עזרא שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה. ויעלה ברוך בן נריה? אלא אמרי, ברוך בן נריה אדם גדול ושיש היה, ואפילו בגלקטיקא (=אלוניה) לא היה יכול להטען (שיר השירים רבה [וילנא] פרשה ה, א).

עזרא יכל לעלות כבר בעליה הראשונה עם זרובבל ויהושע, מיד עם הצהרת כורש, אך הוא לא עלה.

עזרא מתעכב בבבל, ואיננו עולה ארצה, על מנת לספוג ולקלוט עוד ועוד מתורתי - נבואתם של הדור הקודם. אחרים עולים, ובתוכם אף נביאים - חגי זכריה ומלאכי, המדריכים את עם ישראל בבנין הבית:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית (זבחים סב, א).

אך עזרא לא שותף בבנין הבית. הוא רואה חשיבות גדולה יותר, להשאר עדין בבבל, ולמצות עד תום את האפשרות ללמוד משרידי הדור שמלפני החורבן:

כי הנבואה התמידה עם אנשי בית שני ארבעים שנה, מהזקנים הנעזרים בכח השכינה שהיתה בבית ראשון, שהנבואה הנקנית נסתלקה בהסתלק השכינה, ולא היו מקוים לה אלא בעת מופלא ובעבור כח גדול, כמו אברהם ומשה והמשיח שאנחנו מקוים ואלהו והדומים להם, אשר הם בעצמם מעון לשכינה, ובהמצאם יקנו הנמצאים מדרגת הנבואה. ונשאר לעם בשוכם אל הבית חגי זכריה ועזרא וזולתם. ואחר הארבעים שנה היה המון החכמים הנקראים אנשי כנסת הגדולה, ולא יספרו מרוב, והם שעלו עם זרובבל סמכו קבלתם אל הנביאים, כאשר אמרו: ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה (ר' יהודה הלוי, כוזרי ג, סה).

"מהזקנים הנעזרים בכח השכינה שהיתה בבית ראשון" - המשכיות רצופה בין השכינה במדרגתה הנבואית שבבית ראשון, לזו המתחלת עתה בבית שני. ברוך בן נריה הוא מאחרוני בית ראשון, ועזרא מראשוני בית שני. ברוך האריך ימים, היה פעיל בימי החורבן, חי כל תקופת הגלות, וזכה לראות בשיבת עם ישראל לארצו. הוא היה זקן, שאף על אלוניקה לא ניתן להעלותו, כבא לומר שהמהלך הקודם מוצה, ומכוחו מתחיל מהלך חדש. רק משמת ברוך, עולה עזרא לארץ. בבירור תלמודו בפני ברוך, הוא מעמיק את הרצף ואת המשכיות שיש בין שתי התקופות. עזרא מבטא בכך רצף אחיד למרות השוני שבאופי לימוד התורה והדרכתה. בין בית ראשון לבית שני, בין הנביאים לאנשי כנסת הגדולה. בין התורה שבכתב לבין התורה שבעל פה.

דברי חז"ל: "אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא: גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים - לא הניחו עזרא ועלה" (מגילה טז, ב), לא באו לומר שישנה עדיפות מוחלטת ללימוד תורה, גם על חשבון בנין המקדש. מצות בנין המקדש היא חובה שמוטלת על כלל ישראל. דברי חז"ל אילו מבהירים שישנם מצבים בהם אדם מסוים איננו שותף עם הכלל, ועושה מעשה אחר. הדוגמא היא העדפתו של עזרא, במודע, להשאיר בבבל ולא להיות ממיסדי הבית, וזאת בשל רצונו לברר תלמודו מברוך בן נריה. טעמה של העדפה זו היא מאחר שעזרא מייעד את עצמו, ללמד את התורה להמון, להתחיל את המהלך של הרבצת התורה שבעל פה. "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט" (עזרא ז, י). תורה שבעל פה כהמשך ישיר לתורה שבכתב.

ג. ברוך בן נריה ועזרא - סופרים, כהנים, נביאים

ברוך בן נריה היה נביא (מגילה יד, ב), ואף נחשב מבין הנביאים הראשונים (ירושלמי סוטה ט, יג). הוא אף ניבא בשנת שתיים לדריוש (מגילה טו, א), השנה בה חודש הרשיון לבנין בית שני (עזרא ד, כד).

ברוך היה גם כהן: "שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן: נריה, ברוך, ושריה, מחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל, ושלום" (מגילה יד, ב). מדברי המדרש ניתן ללמוד שהוא אולי שימש גם ככהן גדול:

מצינו ברחב הזונה על שהכניסה את המרגלים לביתה ומלטה אותם העלה עליה הקב"ה כאלו עמו עשתה ונתן לה שכרה, וכן הוא אומר (יהושע ב) ותקח האשה את שני האנשים ותצפנם, אין כתיב כאן אלא ותצפנו. ומה שכר נטלה? שנשאו מבנותיה לכהונה וילדו בנים שהיו עומדים ומשמשים ע"ג המזבח והיו נכנסין למקדש ומברכין את

ישראל בשם המפורש, ואלו הן: ברוך בן נריה, ושריה בן מחסיה, וירמיה בן חלקיה, וחנמאל בן שלום (במדבר רבה [וילנא] פרשה ח, ט) ברוך היה גם סופרו של ירמיהו הנביא (ירמיהו לו, ד; ח; מה, א). הוא היה מעין תורה שבעל פה, של ירמיהו. ירמיהו היה מנבא, וברוך היה כותב את הדברים על ספר, ואומר את הדברים בפני העם. "ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי ה' אשר דבר אליו על מגלת ספר" (ירמיהו לו, ד). "ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו" (שם יח). ברוך עצמו, משרידי נביאי בית ראשון היה גם הוא חלק משלב המעבר. הוא היה סופרו של הנביא, דורש בשמו, ונוהג בכך כהנהגת תורה שבעל פה. היה אף שלב שהוא התכונן לקבל נבואה ולא קיבל:

הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: כה אמר ה' אלקי ישראל עליך ברוך: אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאבי יגעי באנחתי ומנוחה לא מצאתי: כה תאמר אליו כה אמר ה' הנה אשר בניתי אני הרס ואת אשר נטעתי אני נתש ואת כל הארץ היא: ואתה תבקש לך גדלות אל תבקש כי הנני מביא רעה על כל בשר נאם ה' ונתתי לך את נפשך לשלל על כל המקמות אשר תלך שם (ירמיהו מה, א-ה).

מה פשר הדברים שאומר ירמיהו לברוך? במדרש מוסבר:

אתה מוצא בברוך בן נריה שהיה מתרעם לפני המקום. "אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי" (ירמיה מה, ג). מה נשתיתי אני מכל תלמידי הנביאים. יהושע שמש משה ושרתה עליו רוח הקודש. אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקודש. מה נשתיתי אני מכל תלמידי הנביאים. "יגעי באנחתי ומנוחה לא מצאתי" וגו' ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר: "ותנח עליהם הרוח" (במדבר יא, כו). ואומר: "נחה רוח אליהו על אלישע" (מלכים ב, טו). ואומר: "ונחה עליו רוח ה'" (ישעיה יא, ב). (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה א ד"ה לאמר).

הרמב"ם האריך להסביר שהוא אף הכין עצמו לנבואה ואע"פ כן נמנעה ממנו הנבואה:

הנה תדע זה מענין ברוך בן נריה שהוא הלך אחרי ירמיהו והכינו ולמדו, והיה מקוה להתנבא ונמנע, כמ"ש יגעי באנחתי ומנוחה לא

מצאתי, ונאמר לו ע"י ירמיה כה אמר ה' כה תאמר אליו, ואתה

תבקש לך גדולות אל תבקש (מורה הנבוכים חלק שני פרק לב).

יתכן שהיו נביאים נוספים שהכינו עצמם לנבואה והיא נמנעה מהם. נראה שאצל ברוך בן נריה, סיבת הדבר היא היותו בשלב בו נמסרת התורה מהנביאים לאנשי כנסת הגדולה, ושלב מעבר זה מתבטא גם בהמנעות הנבואה לפרק זמן מסוים גם אצל מי שראוי לה. מסירת התורה היא מברוך לעזרא, ולכן שניהם נביאים וסופרים.

ברוך הוא נביא שמשמש גם כסופר, ועזרא הוא סופר ונחשב גם לנביא.

ברוך בן נריה הוא אם כן: נביא, סופר וכהן. כך גם עזרא. הוא נביא כהן וסופר. הוא: "בן פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן הראש. הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה" (עזרא ז, ה-ו). "עזרא הכהן הסופר" (נחמיה יב, כו). "אמר רבי אחא כתיב לעזרא הכהן הסופר מה תלמוד לומר סופר? אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה, כך היה סופר בדברי חכמים" (ירושלמי שקלים ה, א). עזרא רואה עצמו כממשיך דרכם של הנביאים הראשונים, ובאופן מיוחד של ברוך בן נריה שהיה נביא בעצמו, אך נהג גם משהו מהנהגתה של תורה שבעל פה.

כתוב אחד אומר: "ויאמר עבד המלך הכושי". וכי עבד כושי היה?

והלא ברוך בן נריה היה, אלא מה כושי זה גופו משונה מן הבריות כך

ברוך בן נריה משונה בדרכיו ובמעשיו הטובים (פרקי דרבי אליעזר [היגר]

פרק נב).

משונה במונן החיובי של המילה, מנהיג הנהגה חדשה לא רגילה. מוציא ומביא

את דברי הנביא, סופרו של הנביא.

ד. עזרא ממשיכו של משה רבנו

עזרא סוגר את השלב האחרון במסירת התורה שבכתב מיום נתינתה "ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה" (אבות א, א). ממנו מתחילה תקופה חדשה - התורה שבעל פה. חז"ל הקבילו בין השלב הראשון לשלב האחרון. בין משה רבנו המקבל ראשון את התורה מידי הקב"ה, לבין עזרא האחרון לו נמסרה התורה שבכתב:

תניא, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו

לישראל, אילמלא קדמו משה. במשה הוא אומר: "ומשה עלה אל

האלקים" (שמות יט, ג), בעזרא הוא אומר: "הוא עזרא עלה מבבל"

(עזרא ז, ו). מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן

תורה (סנהדרין כב, א).

עזרא מוערך כמי שניתנה תורה על ידו. משה קבל תורה שבכתב ועזרא את התורה שבעל פה. "חזרה וניתנה להם בימי עזרא". משה עלה למרום לקבל את התורה האלוהית השמימית, ושב ולמדה כאן לכל ישראל. התורה שבכתב היא עליונה וגבוהה למעלה מכל הגיון ושכל, והיא ניתנת לנו מלמעלה למטה. משה קבל את התורה כולה, "אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני" (ירושלמי פיאה ב, ד), וכעת הגיעה השלב בו יש לחשוף את הדברים מלמטה. "יניקת תורה שבעל פה היא בגניזו מן השמים ובגילוי מהארץ" (הרא"ה קוק, אורות התורה, א, ג).⁷ עזרא עולה מבבל לארץ על מנת לדרוש את התורה, מלמטה כלפי מעלה. הוא עולה ממקום בו תתברר אחר כך התורה שבעל פה - התלמוד בבלי.⁸ מה עלייה האמור אצל משה תורה - תורה שבכתב, אף עלייה האמורה אצל עזרא תורה - תורה שבעל פה.

היחס בין משה לעזרא מתקשר לתקנת קריאה בתורה:

משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שני "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה (ירושלמי מגילה ד, א).

בתלמוד בבלי מוצג הענין בצורה רחבה יותר:

עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי... שיהו קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ושהו קוראין בשני ובחמישי, עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא? דתניא: "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו, כב). דרשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים (ישעיהו נה, א), כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו

7. ראה: הרא"ה קוק, אורות התורה פרק א. דברים דומים: ר' צדוק הכהן מלובלין, רסיסי לילה עמ' 157.

8. ראה: ר' צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק, ירושלים: מכון משמחי לב, תשנ"ט, קדושת השבת מאמר ז, עמ' פ: "כשנחרב בית המקדש חזרו למטעתן לבבל שמשם התחלת הנטיעה ושם נתייסד התלמוד בבלי סוד התורה שבעל פה במחשכים". ובשיחת מלאכי השרת דף מד ע"ב: "בבל היא אחוריים דארץ ישראל".

נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה! מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים ליום וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין (בבא קמא פב, א).⁹

הרמב"ם מחבר בין האמור בבבלי לירושלמי, ורואה את תקנת הנביאים לקרא בתורה, כתקנה של משה רבנו:

משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים (רמב"ם הלכות תפילה יב, א).¹⁰

לפנינו מסורות שונות, מי ומתי תיקן לקרוא בתורה בימי שני וחמישי, וכפי הנראה ברור הוא שעזרא תיקן את סדר העולים, ושיש לקרוא עשרה פסוקים. מה פשר ההוספות של עזרא על תקנת משה? תקנת משה היא לקרוא את התורה. לקרוא על מנת לשמוע גם אם לא מבינים. וכך כתב הרב יוסף דב סולוביצ'יק:

כי הקריאה בתורה שבכתב מהווה מצוה בפני עצמה. ישנו קיום מיוחד של קריאה אע"פ שאין בה שום לימוד מפני שהקורא אינו מבין את התוכן. במצות הקהל אנו מוצאים כי התורה ציותה לקרוא את התורה בפני כל העדה, נשים טף וגרים נכללים בחיוב מצות הקהל, אע"פ שהרבה מהם אינם מבינים שום דבר. ... והדבר מובן מאילו כי

9. בירושלמי מגילה א, א ושם ד, א, משמע שעזרא הוא זה שתיקן קריאה בתורה בשני וחמישי. עמדו על כך כבר הראשונים. רבנו חננאל במגילה ד, ב, רשב"א תוס' רא"ש ומאירי במגילה ב, א, ובדברי הרא"ה קוק, בבירור הלכה מכת"י, מגילה עם הלכה ברורה עמ' ע. נראה שתקנת עזרא היא על שלושה קרואים ולא על עצם הקריאה. ראה עוד בספרי: מועדי יהודה וישראל, "מעמד הקהל וקריאתו בבית הכנסת", עמ' 175-178.

10. על דברי הרמב"ם כאן שמשו רבינו הוא זה שמתקן קריאת התורה בשבת, ראה: הרב יוסף דב סולוביצ'יק, "תקנת משה", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק ב עמ' ריג – רל.

ביחס לתורה שבעל פה ליכא קיומא דקריאה כלל וכלל. מצות לימוד נאמרה בתורה שבעל פה וקיומה הוא רק ע"י הבנת הדברים... חובת הקריאה בתורה בשני וחמישי מבוססת על פעולת שימה בפיהם, לא על לימוד. משה שתיקן קריאת התורה רק כקריאה גרידא ולא נזקק ללימוד לא היה זקוק לשיעור י' פסוקים המחלק עניינים. עזרא שהכניס את יסוד הלימוד לחובת קריאת התורה בציבור באופן שיהא הציבור קורא ומבין לא היה יכול לצמצמה לג' פסוקים ותיקן קריאת עשרה ("קריאת התורה בשבת בשני וחמישי", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק א עמ' קעו-קצז).

ה. עזרא מתרגם את התורה שבכתב

הגמ' בסנהדרין ממשיכה להשוות בין משה לעזרא:

במשה הוא אומר: "ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים" (דברים ד, יד), בעזרא הוא אומר: "כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט" (עזרא ז, י) (סנהדרין כב, א).

משה ועזרא מלמדים בישראל חק ומשפט - תורה שבכתב, "ללמד אתכם חקים ומשפטים" (דברים ד, יד), "וללמד בישראל חק ומשפט" (עזרא ז, י). אך עזרא גם דורש את התורה - תורה שבעל פה. "כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה'" (עזרא שם). דרישת התורה היא פרושה ותרגומה. עזרא הוא זה שמתרגם את התורה:

מניין לתרגום? רבי זעורא בשם רב חננאל: "ויקראו בספר תורת האלוקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא" (נחמיה ח, ח). "ויקראו בספר תורת האלוקים" זה המקרא. "מפורש" זה תרגום. "ושום שכל" אילו הטעמים. "ויבינו במקרא" זה המסורת. ויש אומרי' אילו ההכרעים ויש אומרים אילו ראשי פסוקים (ירושלמי מגילה ד, א).¹¹

11. דברים דומים בבבלי מגילה ג, א. ראה עוד: זוהר כרך ב (שמות) פרשת ויקהל דף רה ע"ב (מהדורת הסולם, עמ' עא אות ריז): "תנינן כתיב: (נחמיה ח) ויקראו בספר תורת האלהים

הפסוק המובא הוא מספר נחמיה, בו מסופר על עזרא המתרגם - מלמד את העם תורה. תרגום התורה ע"י עזרא, משמש אחר כך מקור ואמצעי, ממנו ניתן ללמד ולפרש לעם את התורה לדורות. תרגום התורה בעת הקריאה בתורה במשך כל ימות השנה, הוא פיתוח תקנה בה החל משה רבנו:

...מימות עזרא נהגו שיהא שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא

קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים (רמב"ם הלכות תפילה יב, י).

הרמב"ם הבין ששאלת הירושלמי: "מנין לתרגום?", אין הכונה רק לשאול מי תרגם את התורה, אלא ממתי החלו לתרגם את התורה. עזרא מוסיף על תקנת קריאת התורה של משה רבנו, את קריאת התורה במנחה בשבת, על אף שכבר קראו בתורה בשבת בבוקר, ואין בעיה מצד "שלא ישהו שלושה ימים ללא תורה". הוא עושה כן בשל יושבי הקרנות, אותם "יושבי חניות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגינייהו קריאה יתירה" (רש"י לבבא קמא פב, א), "כדי שלא יעמדו בטלים כל יום השבת" (ר' יהונתן מלוניל שם), "שלא יהיו משתכרים באותה שעה על הקרנות" (שיטה מקובצת שם).

עזרא מרחיב את תקנת הקריאה בתורה באיכות ובכמות. בפרשנות ובתרגום, ובפני קבוצות שלא היו שומעים את קריאת התורה וכך כתב בהמשך הדברים הרב סולביצ'יק:

במקביל לשיעור עשרה פסוקים ומאותה סיבה הוסיף עזרא תקנה שניה: תרגום. על פי תקנתו, אין להסתפק בקריאה לשם לימוד, אלא צריך ללמוד תורה שבעל פה בציבור, ומי שרוצה לצאת ידי קריאת התורה צריך לקרוא בתורה שבכתב לשם לימוד מבחינת וענתה השירה הזאת לפניו, וגם לפרש את הקריאה בחלות שם תושבע"פ. לכן תיקן עזרא שתי תקנות: תורה שבכתב בתורת לימוד, ושתהא תורה שבע"פ עצמה נלמדת ברבים ("קריאת התורה בשבת בשני וחמישי", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק א עמ' קעו-קצז).

תרגום התורה בפני העם נעשה במעמד של קבלת תורה, שונה באופיו ממעמד קבלת התורה בהר סיני. מתן תורה בסיני היה בנוכחות כל העם העומדים תחת ההר

מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. והא אוקמוה רזא דאינון פסוקי טעמי ומסורת וכל אינון דיוקין (נ"א: תקונין) ורזין עלאין כלא אתמסר למשה מסיני".

ושומעים את קול ה' מדבר עליהם. הם בבחינת מקבלים, לא פועלים דבר בעת קבלת התורה. המעמד של עזרא הוא אחר, ודומה יותר למעמד קבלת התורה בארץ ישראל, בהר גריזים ובהר עיבל. שם עומדים ששה שבטים על הר גריזים וששה שבטים על הר עיבל, הלויים מזהירים את העם, והעם עונה אמן. באופן דומה עושה עזרא כשהוא מכנס את כל הקהל - אנשים, נשים וכל מבין לשמוע, וקורא בפניהם את התורה (נחמיה ח). הוא לא רק קורא, אלא גם מפרש ומסביר: "והלויים מבינים את העם לתורה... ויקראו בספר בתורת האלוקים מפורש, ושום שכל ויבינו במקרא" (נחמיה ח, ז-ח). עזרא מעמיד ששה אנשים מימינו וששה משמאלו: "ויעמוד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה ומישאל ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם" (שם ד), והעם עונה אמן אחר הקריאה "ויענו כל העם אמן אמן במועל ידיהם" (שם ו). העם גם בוכה למשמע הקריאה בתורה, והלויים מהסים אותם ומסבירים להם שעליהם לשמוח "כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה... והלויים מחשים לכל העם לאמור הסו כי היום קדוש ואל תעצבו" (שם ט-יא). הבכי בעקבות שמיעת התורה מזכיר את המסופר על קריאת התורה בפני יאשיהו המלך ובעקבות הקריאה הוא קורע את בגדיו (דברי הימים ב לד, יט). במדרש הגדול נאמר שהפס' שנקרא בפניו היה: "ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" (דברים כז, כו. ובמדרש שם). זהו פסוק מהתוכחה של פרשת כי תבוא, ויתכן שאף כאן, עזרא קרא בפני העם תוכחה זו, שהיא חלק מהקריאה במעמד קבלת התורה של ארץ ישראל.¹²

בימי משה רבנו נתנה תורה לעם ישראל בהר סיני, ונדרשה השלמה של קבלת תורה ארץ ישראלית. יהושע בן נון קיים מעמד זה בביאה הראשונה של עם ישראל לארץ, וכעת עושה כן עזרא בביאה השנייה.

משה רבנו חסרה לו כוחה וזכותה של ארץ ישראל. ולכן למרות כפיית העם תחת ההר, לא היה מושג הכלל שלם עד שעברו את הירדן. ואילו עזרא שפעל בארץ ישראל הביא את עניין הכלל

12. יתכן שמעמד זה והקריאה בו זהו הבסיס לאמור בחז"ל: "עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתשנה תורה קודם ראש השנה" (מגילה לא, ב).

להשלמתו ע"י תורה מהגולה, שיבת ציון, סילוק עבודה זרה והעמדת משפטי התורה (הראי"ה קוק, שמועות ראייה פרשת בהר, תרפ"ט, עמ' 20).

1. עזרא מוסיף נקודות לתורת משה

עזרא אף מוסיף נקודות מעל כמה מפסוקי התורה. כך מובא בפסקי התוס':
שכתב עזרא התורה עשה נקודה. אמר: אם יאמר משה למה נקדת? אשיב: הלא לא מחקתי (פסקי תוס' מנחות סימן רלא).
המקור הוא באבות דר' נתן, שם מובא גירסה אחרת ושלמה:
כיוצא בו: הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנ"ו ולבני"נו ע"ד עולם (דברים כט, כח). נקוד על לנ"ו ולבני"נו ועל ע' שבעד. למה? אלא כך אמר עזרא: אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך, אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעבור נקודה מעליהן (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לד ד"ה עשר נקודות).
נוסח אחר:

...ולמה נקוד על כל האותיות הללו? אלא כך אמר עזרא: אם יבוא אליהו ויאמר: למה כתבתה? אומר אני לו: כבר נקדתי עליהם. ואם יאמר לי: יפה כתבתה אותה, הריני מסלק נקודותיהן מעליהן (אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק לז ד"ה עשרה נקודות).

נראה שהגירסה הסבירה יותר היא של פסקי התוס'. עזרא הוא זה שמשיב למשה, שהרי משה הוא זה שכתב את התורה.¹³
מה פשר הדו שיח שבין משה לעזרא? עזרא מנקד את הפסוק המדבר על הנסתרות והנגלות שבתורה. משה כתב את התורה בצורה גולמית, נסתרת, ועזרא חושף ומגלה את הנסתרות שבתורה. הנקודות שמעל הם צורות של פרשנות, של הדגשה. יש בתורה נגלה ונסתר. התורה שבכתב היא בבחינת נסתר, והתורה שבעל פה היא בבחינת נגלה. תשובת עזרא: לא מחקתי, באה לומר שאין לראות את יעודה של התורה שבעל פה כמחליפה את התורה, כמוחקת ומשנה, אלא ככזו

13. את גירסת פסקי התוס' הביא גם הט"ז בשו"ע יורה דעה ס' ערד ס"ק ז. הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה יו"ד ג סימן קיד, וסימן קיז, טוען שגירסת פסקי התוס' טובה יותר.

שמעטרת בנקודות כתרים ותגים את הכתוב, כדרך של דרישה וכפרשנות לגלום ולכתוב בפנים.

ז. עזרא משנה את כתב תורת משה

עזרא המתרגם את התורה, איננו מוסר לעם את התורה ככתבה. הוא משנה את הכתב:

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא: בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות? - אמר רב חסדא: כותאי. מאי כתב עברית? - אמר רב חסדא: כתב ליבונאה (סנהדרין כא, ב).

ר' יוסי אומר... ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הכתב, שנאמר: "וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית" (עזרא ד, ז), וכתביב: "לא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא" (דניאל ה, ח), וכתביב: "וכתב את משנה התורה הזאת" (דברים יז, יח), כתב הראוי להשתנות. למה נקרא אשורית - שעלה עמהם מאשור.

תניא, רבי אומר: בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל, כיון שחטאו נהפך להן לרועץ, כיון שחזרו בהן החזירו להם, שנאמר: "שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך" (זכריה ט, יב). למה נקרא שמה אשורית - שמאשרת בכתב.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי: כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר: "ווי העמודים" (שמות כז, י); מה עמודים לא נשתנו, אף וויים לא נשתנו. ואומר: "ואל היהודים ככתבם וכלשונם" (אסתר ת, ט), מה לשונם לא נשתנה, אף כתבם לא נשתנה (תוספתא סנהדרין ד, ה; סנהדרין כא, ב - כב, א).

בתלמוד ירושלמי נאמר:

תני, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרה שתינתן תורה על ידו אלא

שקדמו **דור משה**. אף על פי שלא ניתנה התורה על ידיו, אף הוא ניתן כתב ולשון על ידו. וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית ולא כהלין כתבא למיקרי מלמד שבו ביום ניתן וירושלמי מגילה א, ט).

מר זוטרא סובר שעזרא שינה את כתב התורה. כיצד עזרא יכול לשנות את הכתב בו ניתנה התורה למשה רבנו? השיב על כך הרב דוד בן זמרה:

אין דעתי מקבל וסובל שיהיה שום תנא או אמורא סובר שזה הכתב האשורי נתחדש לגמרי בימי עזרא. אלא כך הם הצעתן של דברים. כי עשרת הדברות הכתובים על הלוחות לכולי עלמא היו בכתב אשורית ובזה אין חולק כלל. והיינו דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. וזה הכתב לא היו מכירין בו אלא מלאכי השרת. ובזמן שקבל מרע"ה את הלוחות למדוהו האותיות וציון וסודותן, ומיד נתן את הלוחות בתוך הארון ולא יצאו משם ונגזז בימי ירמיהו הנביא ולא ראה אותם אדם. ואפילו תימא שראו אותם בזמן מתן תורה, לא היו יכולין להסתכל בהן, כי המכתב מכתב אלהים שאפי' בפני משה לא היו יכולין להסתכל. ואפשר שמרע"ה מסר ליחידי הדור כגון אהרן ואלעזר ובצלאל צורות האותיות וסוד ציון ומרוב קדושת הכתב לא נתן רשות למשה כשכתב י"ב ספרי תורות שיכתוב בכתב אשורי ונתנה להם בכתב עברי שהיו משתמשים בו שם ועבר והנמשכים אחריהם... וא"ת כיון שמרוב קדושתו לא ניתן רשות למרע"ה שיכתוב בו התורה ויתן לשבטים, היאך ניתן רשות לעזרא שיכתוב בו התורה. וי"ל חדא שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכיון שהיה עזרא ראוי שתנתן התורה על ידו הוצרך לשנות הכתב על ידו. ותו כיון שכתבו המלאך והגיד אותו דניאל כבר היו מכירין מקצת האותיות. ותו דכל עוד שלא נגזז הארון היה מגין על המקדש אבל בבית שני שכבר נגזז צוה שיכתבו ס"ת בכתב אשורית שיהיה להם במקום הלוחות והארון להגין על המקדש ואין מקדש מתכונן בלי שמות

הקדש כתובים כתקנן בכתב אשורית (שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תמב).¹⁴ לפיו, כתב זה שנכתב ע"י עזרא, ניתן כבר למשה רבנו אלא שהוא היה גנוז עד ימי עזרא. מדוע דוקא בימי עזרא משתנה הכתב, ומה המשמעות הדבר? הראי"ה קוק הסביר בהרחבה רבה, את משמעות שינוי הכתב, ובעקבות כך את ההבדל שבין משה לעזרא בלימוד התורה לעם:

במשנה תורה נאמר: "הואיל משה באר את התורה הזאת" (דברים א, ה), ובעזרא נאמר: "ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל" (נחמיה ה, ח). השינוי הזה הוא שינוי מכוון, ע"פ הדברים העקריים שהיתה השעה צריכה להם בימי משה ובימי עזרא. כבר אמרו חז"ל "ראוי היה עזרא שתנתן על ידו תורה לישראל כו' ואע"פ שלא נתנה תורה ע"י נשתנה על ידו הכתב". שינוי הכתב היה דבר מסתעף מעבודת התורה בהצורה שהיתה צפויה לראשי אלפי ישראל, שמהם היו נביאים ובעלי הופעה אלקית ברוח הקודש, את אשר יפעל ישראל בימי מנוחתו השניה ימי בית שני, שהיו באמת רק ימים של כניסת כח כדי להתאזר לקראת המשא הגדול והארוך שהיה צריך לבא אחר כך סבל הגלות. הצורך לשנות את הכתב בתחילת בית שני נבע בשל הצורך להכין את עם ישראל לקראת הגלות הארוכה שתבוא לאחר חורבן בית שני:

פעולת ישראל ע"י התורה ביחש העמים לא היתה ניכרת בכל ימי הבית הראשון. כל כבוד התורה היה פנימה בבית ישראל. הכתב הקשה והמלופף העברי לא היה אפשר לו לשמור את התורה בטהרתה רק בהיות ישראל עם שוכן בטח בארצו ולא הורק מכלי אל כלי, אז היו יכולים בחירי הכהנים והלויים לעמוד על המשמר לכתב התורה להגיה ולשומרה מכל טעות. אותה השמירה

14. דברים נוספים בענין זה כתבו: הריטב"א במגילה ב, ב; הרב יוסף אלבו, ספר העיקרים ג, טז, שו"ת מהר"ם אלשקר סי' עד; מהר"ל, תפארת ישראל פרק סד; הרב ראובן מרגליות, מרגליות היס, לסנהדרין שם; הרב מנחם מנדל כשר, תורה שלמה, חלק כד על תרגומי התורה; חלק כט על שינוי הכתב.

הטבעית משבושים שבאים ע"י כתב מדמיו אות לאות אחרת שהוא גורם טעויות שיוכלו בהמשך הזמן לאבד חלילה כל הונה של תורה לא היה עם הכתב העברי, והיה דבר זה להורות שהתורה עפ"י דרך שמירתה אז בבית ראשון, טרם שבאו אנשי כנה"ג וחכמי הדורות ועשו סיג ואזנים לתורה, היתה ראויה להשמר רק בעם יושב בארצו, שלא הוטל עליו טלטול גלות ופזור נורא, כאשר יעיד ע"ז הכתב, שהוא כתב שעלול להשתנות. ולוא היה הכתב הזה נוהג בישראל גם בגלות האומה הזאת, אז כבר עלו חלילה קמשונים רבים וכסו את פני התורה כולה ע"י החלופים של האותיות בצורתם מסופרים שונים, עד שבאו הדברים למעמד מסובך ומשונה מאד.

על כן בראשית ימי בית שני שידעו גדולי עמנו שלא היתה גאולה שאין אחריה גלות, החלו לבצר עמדת האומה הרוחנית ע"י מעמד תורת ד' שתהיה יכולה להשמר גם בגלות המבהיל העומד אז אחר כתלנו. ותהיה ראשית המעשה של השמירה לתורה, גם באבדן כל מרכז לאומה, בשינוי מכתב עברי המלופף לכתב אשורי המאושר ומבורר באותיותיו הברורות, שבו תהיה השמירה נכונה משבושים של אותיות דומות, גם באפס המרכז של הכהנים והלויים שומרי התורה גם עז מלכות. בכתב האשורי היתה התורה נכונה לצאת גם היא במדה בגלות עם ישראל.

שינוי הכתב הוא גם סימן לכל התקנות והסייגות שנתקנו במהלך בית שני, ובמיוחד בתחילתו בתקופת אנשי כנסת הגדולה. וכך ממשיך להסביר הראי"ה קוק: והכנת הגלות החלה כמו בערך הכתב, גם בערך דרכי התורה בשמירתה. לצורך שמירת התורה בגלות העתידה באו הסייגים התקנות והגזירות. הם הם שעמדו לישראל להיות לעם עולם לה' אלהי ישראל, אשר קבלה עליה האומה באהבה רבה, "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך" אלא שאם תחילת היותם של התקנות והגזירות היתה מפני הכרח הגלות, שמירת האומה לבל תטבע בים התלאות הנוראות שהיו עתידים לבוא עליה, הנה כל השלמה ושכלול אנושי בא מראש ע"י ההכרח, גם ח"י החברה וכל

התקונים המדיניים באים ע"י חזוק יד ההכרח. אמנם אחרי שההכרח מוציאם לאור אז יכיר האדם כמה מאושר הוא ע"י שקנה לו קנינים טובים ונעלים כאלה ולא יעזבם, לא רק מפני ההכרח כ"א מפני הטוב והנועם שמוצא בחיים המשוכללים. כן היא תוכן ההכרה הכוללת את האומה בכללה בדבר תושבע"פ וגזירות ותקנות חכמים להגדיל תורה ולהאדירה.¹⁵

הסיבה שחוללה את ההרחבה הזאת היתה צורך שמירת התורה בשטף ים זועף של הגלות העתידה, אבל כשכבר הורגלה האומה בדרכי קודש הנפלאים ההם במעשים טהורים וקדושים ומנהגים טובים שנתוספו לה ע"י תקנת חכמי המסורה, באי בסוד ה', כבר התפשטה עליהם כח האהבה הנצחת עד שקבעו להם מקום מבוצר באומה לעד לעולם. כי בהכרה פנימית תדע עד כמה מועילים לה אלה ההדרכות המתקנות והקדושות להעלותה למרומי האושר של המוסר האמתי וקרבת ד' שהוא כל חיי רוחה וששון ישעה וחפצה. לבד הגזירות והתקנות יש גם בדרכי הדרישה שני ענינים חלוקים זה מזה שכל אחת התגברה כפי המצב הראוי לאומה מצדה ומעמדה ההוא והעתיד.

על כן מימות משה ועד עזרא כ"ז שלא נשתנה הכתב וכ"ז שלא הונח בטבע התורה ההכנה להגנה של גלות וטלטלה, היה מתגבר בתורה דרך הבאור, הדרישה הבנויה ע"י ערכי הכללים שהם דומים לדרישת כל רעיון לא רק מצד עצמו, כי אם מצד הרעיונות שמטבעו להוליד עפ"י דרך ישרה. כן דרישת התורה שעפ"י הכללים אין הפרטים נולדים ומסתעפים זה מזה, כ"א כולם יחד

15. דברים דומים כתב הראי"ה קוק, עין איה ברכות ב עמ' 413: "בית שני שהיה בעיקרו הכנה אל העתיד הארוך של הגלות והפיזור כבר פסקה הנבואה, כדי שיהיו הכוחות הרוחניות באומה שהתעסקו באור נעם הנבואה, עסוקים במקומה בעומק פרטי ההלכות להגביל דרכי התורה באופן מדויק מאד, כדי שיוכל עם ה' להתקיים גם במרחקים ע"י הצטיינותו היתירה בריבוי הדקדוקים".

יוצאים הם מהכללים הראשיים יסודי ועקרי התורה וספרי טעמיה הגדולים "הואיל משה באר את התורה". "עלי באר ענו לה". אמנם עזרא שכבר ראה ראשית לו להכין הגנה לתורה גם לימי הגלות הארוכה הבאה, הוא ראה כי ההרחקה הגדולה שעפ"י דרך הבאור, שהוא יוצא מתכונת המאמר הפתוח, תוכל לבוא לפי מעוט הלבבות של הדורות ודלדול האומה במניעת מרכזת וכחותיה הרוחניים והגשמיים לידי הפרת התורה. על כן התחיל להנהיג ביותר את דרך הפרוש, "מפורש ושום שכל" לדון בכל דבר עפ"י פרטיו ולדון את הפרטים אלו מאלו מבלי צורך ההעמקה ביסודי כללי עמקי טעמי תורה על כן מאז אבדה חכמת חכמינו, נשאר ביותר דרך הפרוש על חלקי התורה המעשיים (הראי"ה קוק, מאמרי הראיה עמ' 209 - 211; הנ"ל, הקדמה לעין איה, ברכות א עמ' טו- יז).

שינוי הכתב אף היא פרשנות לתורה שבכתב, ומכאן נסללת הדרך לפיתוח וללימוד התורה שבעל פה, לדרשנות ועמקות, לסברה ועיון, התקנת תקנות וגזירת גזירות. כל אילו היו כבר ממתן תורה, וכעת הם מתממשים ויוצאים אל הפועל. ההתחדשות בתורה שבעל פה נראית כדבר שנצרך בשל הגלות הארוכה, אך היא נצרכת ונדרשת לא רק בשל הגלות, אלא כדרך להבנה מעמיקה ורחבה של התורה שבכתב. "עזרא, שנשתנה הכתב על ידו, שאחד הטעמים הוא גם לקרב על ידי זה את דורו להבנת התורה ולימודה" (הראי"ה קוק, אגרות הראיה ב עמ' רכו).

ר' יוחנן ור' יהודה ב"ר שמעון, ר' יוחנן אמר: כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה - תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כרתי אתך ברית" (שמות רבה [וילנא] פרשה מז ד"ה ג).

סיכום

עזרא נמצא ראוי לקבל את התורה שבכתב, אלא שיש סדרי קדימות. התורה שבכתב ניתנת קודם, ורק אח"כ התורה שבעל פה. עזרא מתחיל מהלך חדש במסירת התורה לאומה - תורה שבעל פה. הוא יונק את כוחו מאחרון הנביאים ששרד מסוף חורבן בית ראשון עד תחילת בית שני - ברוך בן נריה, וסוגר בכך מעגל שהתחיל עם קבלת התורה ע"י משה רבנו בהר סיני. עזרא מתרגם את התורה, מנקדה, משנה את כתבה, מתקן תקנות, ובכך מאפיין, מעצב ומנחיל לעם את התורה שבעל פה.